

Tilburg University

Politiek geweld en de politiële bestrijding hiervan in Nederland

Fijnaut, C.J.C.F.

Published in:
Het tijdschrift voor de politie

Publication date:
1989

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Fijnaut, C. J. C. F. (1989). Politiek geweld en de politiële bestrijding hiervan in Nederland. *Het tijdschrift voor de politie*, 51(11), 501-507.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

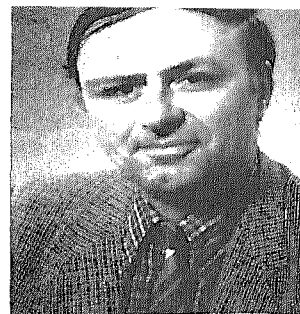
- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Politiek geweld en de politieke bestrijding hiervan in Nederland

Cyrille Fijnaut*

I. Inleiding

Ook in 'open' samenlevingen – om met Sir Karl Popper te spreken – zijn politieke terreur en de politieke bestrijding hiervan betrekkelijk 'gesloten' verschijnselen. Het is immers gewoonlijk erg moeilijk, zo niet onmogelijk om te achterhalen wat er schuilgaat achter bomaanslagen, brandstichtingen etc. enerzijds en achter aanhoudingen, beveiligingsmaatregelen etc. anderzijds. De reden hiervan ligt nogal voor de hand: met het oog op de doeltreffendheid van hun optreden hebben geen van de strijdende partijen er belang bij om 'tijdig' opening van zaken te geven. Maar het gevolg is dat de meeste boeken over politieke terreur en het politie-optreden hiertegen niet veel meer voorstellen dan mengelmoezen van krantenberichten en informeel ingewonnen inlichtingen.

De situatie in Nederland is op dit moment – in verhouding tot die in de omringende landen – nog relatief gunstig. Op de eerste plaats zijn er sinds kort immers 3 goed gedocumenteerde geschriften over de onderhavige problemen voorhanden: hierbij moet worden gedacht aan de studie van J. Cuperus en R. Kleinsma uit 1980, aan het boek van P. Klerks en aan de nog niet gepubliceerde case study van A.P. Schmid.¹ Op de tweede plaats zijn er enkele boeken voorhanden waarin o.m. bepaalde terroristische acties resp. hun weerslag op de organisatie van het politiewezen vrij indringend zijn geanalyseerd; denk hierbij aan de onderzoeken van U. Rosenthal en P. van Reenen.² En op de derde plaats is er nog een allegaartje van publikaties die soms vooral van belang zijn omdat ze informatie over bepaalde ontwikkelingen bevatten en soms vooral omwille van hun interpretatie van bepaalde gebeurtenissen; voorbeelden hiervan zijn het boek van de actiegroep 'Stille Nacht Heilige Vrucht' over politieke observatie en de brochure van b. Chorus, S. van Houcke en H. Verrijn Stuart over de politieke orderhandhaving.³

Gegeven al het werk dat dus al werd verzet, is het niet zo'n probleem om een beeld te geven van de politieke terreur en zijn bestrijding in Nederland. De moeilijkheid is vooral om dit in een kort bestek te moeten doen? Want welke onderwerpen kunnen gevoeglijk buiten beschouwing worden gelaten? Welke accenten moeten beslist worden gezet? Hoe kan een bepaalde kijk op de gang van zaken nog worden verantwoord?

Hierna zal eerst worden ingegaan op de geschiedenis van – wat men met een zwaar woord zou kunnen noemen – 'het terreurprobleem' in Nederland. Om redenen die vanzelf duidelijk zullen worden, wordt in deze geschiedenis

een tweedeling gemaakt: vóór 1970 en ná 1970. Op de tweede plaats zal aandacht worden geschonken aan de politieke reacties van de overheid op dit probleem. Natuurlijk zal het hierbij vooral gaan om de maatregelen die sedert 1970 zijn getroffen, maar het beleid dat voordien is gevoerd, zal toch ook kort worden belicht. Waarom in hoofdzaak de politieke reacties in ogenschouw worden genomen en geen andere, kan wel nu reeds worden aangegeven: er zijn nauwelijks andere! En op de derde plaats zal een poging worden ondernomen om vooruit te blikken op het beleid dat Nederland in de toekomst zal voeren inzake de bestrijding van politieke terreur.

II. Omvang, aard en ontwikkeling van politiek geweld en politieke terreur in Nederland

Wanneer men uitgaat van de definitie van politieke terreur die door A.P. Schmid is ontwikkeld in zijn bekende kritische bibliografie *Potical terrorism*, nl. dat het hierbij gaat om het herhaald toepassen van angstaanjagend geweld op mensen – al dan niet willekeurig gekozen – om het eigenlijke doelwit: regeringen, bevolkingsgroepen etc. onder zware druk te zetten, dan kunnen over de situatie in Nederland direct al enkele dingen worden gezegd.⁴ Ten eerste kan worden vastgesteld dat in dit land tot 1970 – afgezien van de Tweede Wereldoorlog – eigenlijk geen politiek geïnspireerde terroristische acties voorkwamen; de gebeurtenis die toen het historisch beeld drastisch verstoortte, was de bezetting van de woning van de Indonesische ambassadeur door de 'Vrije Zuidmolukse Jongeren' waarbij 1 politiemans werd gedood, en de daarop volgende gijzeling van circa 30 personen. En ten tweede kan aan deze definitie de stelling worden vastgeknoopt dat er, ondanks al de terroristische resp. activistische acties die sedert 1970 op Nederlands grondgebied hebben plaatsgevonden, in dit land geen sprake is of is geweest van inheemse terroristische bewegingen of terroristische groepen met alles wat hierbij hoort: duurzame, hiërarchische organisatie; materiële en technische infrastructuur; duidelijke steun van bepaalde delen van de bevolking e.a. Maar laten we deze (vast-)stellingen nader adstrueren.

II.1 Politiek geweld in Nederland vóór 1970

De politieke geschiedenis die Nederland sedert de Franse Tijd (1814-1815) heeft doorgemaakt, is minder rustig verlopen dan de aanhangers van de pacificatietheorie die hieromtrent is ontwikkeld, gemeenlijk suggereren. In het bijzonder kan er immers worden gewezen op een hele lange reeks van werkstakingen, demonstraties, oproeren

* prof.dr. C.J.C.F. Fijnaut is hoogleraar Strafrecht en Criminologie aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam.

die gewelddadig verliepen resp. gewelddadige momenten kenden.⁵ Ik noem er zo maar enkele: het De Vletteroproer in Rotterdam (1868), het Palingoproer in Amsterdam (1886), de Spoorwegstaking (1903), de Zinkwitstaking te Maastricht (1929), het Jordaanoproer in Amsterdam (1934) en de Amsterdamse onlusten in 1965-1966. Maar de zoëven bedoelde theoretici hebben in zoverre gelijk dat deze meer of minder gewelddadig verlopen protestacties in het algemeen slechts op een (zeer) beperkt deel van het grondgebied plaatsgrepen en maar (heel) kort duurden, m.a.w. geen uitingen waren van groot-schalige en langdurige maatschappelijke conflicten en dus ook geen serieuze belemmeringen zijn geweest voor de ontwikkeling van vreedzame verhoudingen tussen de diverse delen van de bevolking.

Dit gegeven neemt echter niet weg dat vóór 1970, zeker in kringen van de overheid, en m.n. in politie- en justiekringen, maar ook in bovenlagen van de bevolking, onder invloed van ontwikkelingen elders in Europa, bij herhaling wél werd gevreesd voor veel zwaardere conflicten, tot en met revolutionaire toestanden en situaties van burgeroorlog toe. Zo werden in de jaren 1848-1851 bijv. met Argusogen de revoluties en staatsgrepen in Duitsland, Frankrijk enz. gadeslagen. Op het einde van de 19e eeuw werden de massa's arbeiders in de steden door vele machthebbers als een potentiële bedreiging van de politieke orde gezien, als 'classes dangereuses' dus. Bij de afloop van Wereldoorlog I deden de wat opruiende woorden van de socialistische voorman Troelstra bij velen de gedachte postvatten dat zich hier weldra ook Russische of Duitse tafereelen zouden gaan afspelen. En de Koude Oorlog wakkerde natuurlijk ook in ons land de vrees voor een oorlog op 2 fronten: op het eigen grondgebied en elders in Europa, zeer aan.

Waarom het in dit verband belangrijk is om te wijzen op deze herhaalde vrees voor 'chaotische' toestanden ligt nogal voor de hand: zij heeft telkenmale evenzeer een beleid in de hand gewerkt om dit soort toestanden te voorkomen dan wel te bestrijden als de reële ervaring met gewelddadige verstoringen van de publieke orde. En hier moet dan onmiddellijk aan worden toegevoegd dat de aanslagen die op het einde van de 19e eeuw door anarchisten in Rusland, Italië, Frankrijk enz. werden gepleegd, in die tijd, ook in Nederland een reden temeer zijn geweest om zulk een beleid te ontwikkelen. Deze acties van anarchisten werden immers nogal eens beschouwd als de vonken die het hele kruitvat zouden kunnen doen ontploffen.

II.2 Terroristisch en activistisch geweld sedert 1970

In 1970 trad er, zoals gezegd, een drastische verandering in de situatie op, toen Molukse jongeren zich op gewelddadige wijze meester maakten van de Indonesische ambassade. Want deze gebeurtenis was het begin van een onderhand lange reeks van gewelddaden resp. dreigementen met gewelddaden die zijn gepleegd resp. geuit door enerzijds buitenlandse terroristische bewegingen en groepen en anderzijds binnenlandse activistische groepen. Waarbij ik — om eventuele misverstanden te voorkomen — wel direct wil aantekenen dat na 1970 het politieke geweld in Nederland, zoals zich dit voor 1970 ook

reeds manifesteerde, bepaald niet is uitgestorven. De 'krakersellen' bijv. die in de jaren '70 en '80 o.a. in Amsterdam en Nijmegen hebben plaatsgevonden, vormen immers het levende bewijs van het tegendeel. Maar deze en andere min of meer gewelddadige acties van allereerste protestbewegingen zullen hier buiten beschouwing worden gelaten. Verderop zal alleen nog aandacht worden geschonken aan de eerderbedoelde gewelddaden en dreigementen.

Uitgaande van het onderscheid tussen terroristische en activistisch geweld — d.w.z. geweld dat weliswaar politiek is geïnspireerd maar niet is gericht tegen personen en niet wordt bedreven door min of meer hecht-georganiseerde groepen of bewegingen — kunnen de omvang en ontwikkeling van de gewelddaden die werkelijk hebben plaatsgevonden sedert 1970, als volgt in kaart worden gebracht, althans . . . voorzover er in de Nederlandse pers over is bericht.⁶

In deze hele periode hebben zich in Nederland ruim 20 incidenten voorgedaan waarbij — vermoedelijk! — (leden van) buitenlandse terreurgroepen resp. terroristische bewegingen waren betrokken. Het betreft hier in 't bijzonder (4) acties van Palestijnse groeperingen (o.a. El Fatah), 3 acties van het IRA (met 5 doden in totaal), 3 confrontaties met leden van de RAF (met in totaal 3 doden) en 3 aanslagen van Armeense groepen. Verder is er sprake van zo'n 7 bomaanslagen en brandstichtingen, of althans duidelijk pogingen hiertoe, op m.n. Franse, Russische en Amerikaanse consultaten en/of handelsdelegaties waarvan de daders niet bekend zijn. Opmerkelijk bij dit alles is dat niet kan worden gezegd dat het aantal incidenten in de loop der jaren meer of minder is geworden. Waren het er in de jaren 1970-1975 5, in de jaren 1976-1980 waren het er 6, in de jaren 1981-1985 weer 6, en in de jaren 1986-1988 5 à 6.

Dan ziet het 'tijdsbeeld' van het aantal terroristische en activistische incidenten waarbij (vermoedelijk!) binnenlandse groepen waren betrokken er héél anders uit. In de jaren 1970-1975 en 1976-1980 was er sprake van 6 resp. 4 incidenten waarvan er een aantal overigens 'wereldberoemd' zijn geworden: de 2 treinkapingen, en 5 (mislukte) bezettingen/gijzelingen door Molukkers, waarbij in totaal 13 doden vielen. In de jaren 1981-1985 steeg het aantal bekend geworden incidenten echter naar ongeveer 30. Een beperkt deel hiervan had opnieuw te maken met het onverwerkte koloniale verleden van Nederland: 1 à 2 aanslagen/schietpartijen door Molukkers en 3 aanslagen op Surinamers. Zo'n 10 bomaanslagen, brandstichtingen etc. werden gepleegd door activisten tegen (verdere) nucleaire wapeniging en tegen de Apartheid in Zuid-Afrika; het betreft hier acties van o.a. RARA-aanhangers tegen o.m. bouwbedrijven, olieconcerns (Shell) en levensmiddelenbedrijven (Macro). Opmerkelijk is voorts het aantal (zo'n 10) aanslagen/brandstichtingen dat o.a. door leden van het Rood Revolutionair Front werd gepleegd op/bij overheidsdiensten in diverse steden (Ministerie van Justitie, politiebureau's, sociale diensten, huisvestingsdiensten). En dan kan er nog melding van worden gemaakt dat er in deze periode gewelddadigheden werden gepleegd tegen kantoren van politieke partijen (2x). In de jaren 1986-1988 tenslotte vonden er al meer dan 30 incidenten plaats. Géén hiervan had te maken met de strijd

van Molukkers voor een eigen staat of met de politieke situatie in Suriname. In totaal waren er ook wat minder acties tegen overheidsinstellingen, maar — naar verhouding — wel wat meer specifiek tegen politiebureau's resp. politievoertuigen in Amsterdam en in Nijmegen (4). Waaruit bestond het merendeel (zo'n 15) van de incidenten in deze jaren dan wel? Vooral uit brandstichtingen e.d. bij bedrijven (olieconcerns, bouwbedrijven, banken) die te maken hebben (gehad) met de 'raketten-kwestie' dan wel vestigingen hebben in Zuid-Afrika (Shell). En de rest van de incidenten is een allegaartje van gewelddadige acties tegen kantoren van o.m. de EEG en Philips, tegen elektriciteitscentrales en tegen politieke en religieuze splintergroepen.

Naast al deze 'werkelijke' incidenten is er in de voorbije 20 jaren een hele reeks van min of meer ernstige dreigementen publiek geworden (20 à 25). Deze hadden soms betrekking op bepaalde personen, instellingen, bedrijven etc., maar konden soms ook niet nader worden geïdentificeerd. Tot de eerstgenoemde categorie van dreigementen kunnen o.m. de geruchten over ontvoering van de Koningin door Molukkers en de plaatsing van nepbommen bij Shell-bedrijven worden gerekend. Tot de laatstgenoemde categorie behoort o.m. de nepbom die werd geplaatst in het hoofdkantoor te Amsterdam.

II.3 Enkele concluderende opmerkingen

Het is dus inderdaad zo dat Nederland vanaf 1970 in toenemende mate is geconfronteerd met in het geheim bedreven vormen van angstaanjagend politiek geweld tegen personen en goederen. Sinds de opzienbarende acties van Molukkers in de jaren '70 is terroristisch geweld uitsluitend gehanteerd door buitenlandse terreurgroepen. Het activistisch geweld kan hoofdzakelijk worden toegeschreven aan Nederlanders die, al dan niet losjes gegroepeerd in 'Fronten', radicale aanhangers zijn van extreme ideeën over (de oplossing van) belangrijke twistpunten in de buitenlandse en de binnenlandse politiek: Zuid-Afrika, defensie, volkshuisvesting, sociale politiek e.a.

Belangrijk met het oog op hetgeen volgt is echter om niet alleen vast te stellen dat het (terroristisch) geweld tegen personen vooral een zaak van 'buitenlanders' is (geworden) en het (activistisch) geweld tegen goederen vooral een zaak van 'binnenlanders' is. Het is ook belangrijk om in het oog te houden dat waar het terroristische geweld in veel gevallen zeer goed kon en kan worden geïdentificeerd — is het niet op het niveau van personen, dan toch zeker op het niveau van mondiaal bekende groepen —, het activistisch geweld daarentegen veel minder grijpbaar is gebleken. Een groot aantal gewelddaden is nimmer opgelost. En de enkele aanhoudingen die in de loop der jaren zijn verricht, hebben, bij 'het grote publiek' althans, niet echt veel zicht verschaft op hetgeen er schuilging achter bv. het 'Rood Revolutionair Front' en de 'RARA'. Niettemin kan worden gezegd dat degenen die hun acties onder deze en andere benamingen hebben uitgevoerd, nimmer op de sympathie van 'de' bevolking hebben kunnen rekenen. Het activistisch geweld tegen de 'Apartheid' bijv. is door de 'bovengrondse' anti-'Apartheids'-beweging veroordeeld.

III. De politieke reacties van de overheid

III.1 De reacties op het massale politiek geweld

Het mag bekend worden verondersteld dat de grote verschillen in politieke macht, economische welvaren en sociale positie tussen belangrijke delen van de bevolking, die tot in de eerste helft van deze eeuw zo vaak de voedingsbodem waren van volksoproeren, successievelijk kleiner zijn gemaakt resp. kleiner zijn geworden. In deze schets van de ontwikkeling ligt besloten dat door die groeiende gelijkheid zulk soort opstanden langzaam zijn verdwenen. Wat er niet in naar voren komt, maar zéér belangrijk is, is dat in het hier bedoelde tijdvak de overheid niettemin haar politieke capaciteit om zulke calamiteiten te bedwingen, keer op keer heeft uitgebreid, en wel op 2 manieren. Aan de ene kant is toen overgegaan tot versterking en specialisatie van het repressieve potentieel van het politieapparaat, m.n. door de uitbreiding van de Koninklijke Marechaussee, door de oprichting van het zeer militante Korps Politietroepen, door de centralisering en militarisering van de Rijksveldwacht en door de vorming van 'karabijn-brigades' bij de gemeentepolitie in de grote steden. Aan de andere kant zijn toen op verkapt manieren inlichtingendiensten opgezet waaraan zowel de zoëven genoemde rijkspolitiediensten als de grote korpsen van gemeentepolitie participeerden. Een belangrijk gevolg van een en ander was dat het leger inzake de handhaving en het herstel van de openbare orde meer en meer naar de achtergrond verdween.

Een soortgelijke ontwikkeling heeft zich sedert de jaren '60 voorgedaan t.a.v. de massale gewelddadigheden rond huisvesting, rond kernenergie, rond nucleaire defensie, rond arbeid etc. Enerzijds nl. zijn er in nauw overleg met de centrale overheid binnen de rijkspolitie en de gemeentepolitie mobiele formaties gecreeërd om dit nieuw soort politiek geweld in repressieve zin te kunnen beheersen. Anderzijds kan niet worden ontkend dat er op velerlei punten een politiek beleid is ontwikkeld dat de (ergste) onvrede hieromtrent bij belangrijke oppositionele bewegingen en groepen heeft weggenomen. En wat nu ook wat precies teweeg heeft gebracht: feit is dat er zich in de voorbije jaren in verband met de genoemde kwesties geen grootschalige gewelddadige rellen in de steden of op het platteland hebben voorgedaan.

Dit laatste betekent echter niet dat de operationele structuren die zijn opgezet om zulke ordeverstoringen te beheersen, zijn afgebouwd. Waarom niet? Omdat er natuurlijk nog steeds belangrijke verstoringen van de openbare orde (dreigen te) gebeuren, bijv. in de sfeer van het zgn. voetbalvandalisme. Maar wellicht ook omdat die structuren op bepaalde punten de organisatie van de politieke bestrijding van terreur en gewelddadig activisme raken.

III.2 De reactie op terrorisme en gewelddadig activisme

Waar het gaat om de bestrijding van terreur is het beleid van de Nederlandse overheid duidelijk gecompliceerder dan waar het de bestrijding van gewelddadig activisme betreft. Naast een samenstel van politieke maatregelen — waarover dadelijk meer — omvat het eerstgenoemde be-

leid nl. ook politieke maatregelen. Deze laatste maatregelen kunnen n.m.m. worden ingepast in een 'positieve' politieke strategie en een 'negatieve' politieke strategie. Met een 'positieve' strategie bedoel ik dat de overheid heel gericht van alles doet om verdere escalatie van het geweld te voorkomen. De Nederlandse overheid volgt deze weg in het geval van 'binnenlandse' terreur; dan kan zij deze weg natuurlijk ook volgen. Zo zijn ernaar aanleiding van de gijzelingen, aanslagen etc. die in de jaren '70 door de Molukkers werden gepleegd, in overleg met vertegenwoordigers van deze bevolkingsgroep allerhande sociale, economische en culturele maatregelen genomen om nieuwe uitbarstingen van geweld tegen te gaan. Met een 'negatieve' strategie bedoel ik dat de overheid heel gericht dingen niet doet om terroristische aanslagen tegen te gaan. De Nederlandse overheid volgt deze weg in het geval van 'buitenlandse' terreur; dan kan zij natuurlijk ook moeilijk een andere weg volgen. Zo onthoudt de Nederlandse regering zich in het openbaar in 't algemeen steevast van ferme, laat staan, negatieve uitspraken over terroristische bewegingen als de ETA en de IRA. Alleen als zulke bewegingen op Nederlands grondgebied geweld plegen, komt het tot publieke veroordeling van hun optreden. Voor het overige heeft Nederland in 1985 het Europees Verdrag over de bestrijding van terrorisme geratificeerd en onderschrijft het trouw de eerder nietszeggende resoluties over terrorisme etc. die van tijd tot tijd in de Raad van Europa en het Europese Parlement worden aangenomen.

Het samenstel van politieke maatregelen dat in het kader van de terreurbestrijding is genomen is ook ingewikkelder dan het lijkt. Daarenboven is het zo dat een deel van deze maatregelen ook slaat op de bestrijding van gewelddadig activisme. Maar samengevat komen al die maatregelen hierop neer. In de sfeer van het inlichtingenwerk is het ten eerste zo dat Nederland sedert 1976 actief participeert aan het internationale overleg tussen de lidstaten van de EEG zoals dit is gestructureerd onder de benaming TREVI. Op de tweede plaats is sinds het begin van de jaren '70 enerzijds de verzameling van inlichtingen over terroristische (en activistische) groepen en anderzijds de hulpverlening van korpsen die met het optreden van zulke groepen (kunnen) worden geconfronteerd, landelijk georganiseerd. Dit is — uiteindelijk — gebeurd in de vorm van de oprichting van een zgn. Bijzondere Zaken Centrale (BZC) bij de Centrale Recherche Informatiedienst te Den Haag; deze dienst valt onder het toezicht van de Minister van Justitie. En op de derde plaats mag natuurlijk niet uit het oog worden verloren dat zowel de burgerlijke inlichtingendiensten, m.n. de nationale BVD: Binnenlandse Veiligheidsdienst die wel overal in de rijkspolitie en de gemeentepolitie kan terugvallen op kleinere en grotere inlichtingendiensten, als de militaire inlichtingendiensten zich in de voorbije 20 jaar intensief hebben beziggehouden met de vergaring van informatie over (binnenlandse en buitenlandse) personen en groepen die het gebruik van terroristisch en activistisch geweld op Nederlands grondgebied niet (zouden kunnen) schuwen. De competentiestrijd tussen vooral de BZC en de BVD is enkele jaren geleden zoveel als mogelijk beslecht middels een convenant over de resp. taken.

In de sfeer van het daadwerkelijke optreden in het geval van terroristische acties zijn — afgezien van de opbouw

van een ingewikkelde overlegstructuur tussen alle betrokken justitiële, bestuurlijke en politieke autoriteiten — de volgende maatregelen genomen. Ten eerste zijn er halverwege de jaren '70 bij het Korps Rijkspolitie, het leger en de Koninklijke Marechaussee zgn. Bijzondere Bijstandseenheden resp. Brigades voor Speciale Beveiligingsopdrachten gevormd, gespecialiseerd in vuurgevechten, man-tegen-man-gevechten e.d. En naast deze eenheden zijn er — ten tweede — binnen de landmacht maatregelen getroffen om zgn. eenheden te vormen die kunnen worden belast met de afzetting en beveiliging van plaatsen, gebouwen enz. waar zich terroristische taferelen afspelen.

Tussen vergaren van inlichtingen over terroristen (en activisten) enerzijds en min of meer militair optreden tegen terroristen anderzijds bevindt zich het brede terrein van de daadwerkelijke opsporing van dergelijke geweldplegers. Het ligt voor de hand dat de activiteiten die op dit terrein worden ontplooid, veel gemeen hebben met de activiteiten die 'normaal' in het kader van de opsporing van (reeksen) ernstige misdrijven plaatsvinden. Maar wat betekent dit in de Nederlandse situatie concreet? Ten eerste betekent het dat er in het verleden meer dan eens speciale, al dan niet landelijke, tactische eenheden zijn opgericht om de leden van een bepaalde activistische groep of personen uit bepaalde activistische kringen op te sporen. De opdracht van deze eenheden is overigens niet altijd dezelfde. Zo was het Coördinerend Projectteam Terreurbestrijding min of meer bevoegd om zelfstandig onderzoek te doen naar de RARA, terwijl het Landelijk Coördinerend Team, dat momenteel is ondergebracht bij de Centrale Recherche Informatiedienst, niet veel meer doet dan informatie die door anderen wordt vergaard, centraliseren, vergelijken, uitwisselen etc. Soortgelijke teams zijn in het verleden opgericht om een einde te maken aan het optreden van bendes overvallers, bendes smokkelaars van verdovende middelen etc. En ten tweede betekent het dat in het kader van de bestrijding van terroristisch en activistisch geweld gebruik wordt gemaakt van ondersteunende eenheden die ook in 'normale' grote recherche-onderzoeken een belangrijke rol (kunnen) spelen. Hierbij moet meer bepaald worden gedacht aan observatiegroepen, arrestatieteams en criminele inlichtingendiensten. Historisch gezien is het overigens zo dat de vorming van deze bijzondere eenheden bij het Korps Rijkspolitie en bij de gemeentepolitie in de jaren '70 juist sterk is bevorderd door de terroristische en activistische acties die toen plaatsvonden.

Tenslotte kan naar mijn mening worden gezegd dat de Nederlandse overheid ook wanneer er activistisch geweld wordt tentoongespreid rondom bepaalde controversiële punten in de buitenlandse en binnenlandse politiek, in het algemeen nogal gematigd in het publiek reageert op dergelijke gebeurtenissen. Dit wil niet zeggen dat het niet wordt veroordeeld, en ook niet dat 'n minister soms geen al te krasse termen gebruikt, maar er worden dan toch geen oorlogsverklaringen afgelegd zoals veelvuldig in het buitenland het geval is. Daarenboven is het mijn indruk dat de Nederlandse overheid in kwesties als Zuid-Afrika, kernbewapening en kernenergie etc. wieso al behoedzaam opereert omdat ze maar al te goed beseft dat deze issues bijzonder gevoelig liggen bij grote delen van de bevolking.

III.3 Enkele concluderende opmerkingen

De reactie van de Nederlandse staat op terroristisch en activistisch geweld kan in 't algemeen nog het best als beheerst worden betiteld. Dit wil in mijn ogen ten eerste zeggen dat dit geweld, waar mogelijk, niet alleen maar met geweld wordt gekeerd. Ten tweede wil dit zeggen dat de organisatie en de uitoefening van het tegengeweld zoveel mogelijk worden ingepast in de bestaande organisatie en werking van het politiebestedel. Onwillekeurig heeft hun inpassing geleid tot een zekere centralisatie, specialisatie en differentiatie van dit bestel, maar het is er op wezenlijke punten niet door aangetast. Hiervan zou maar kunnen worden gesproken als er niet alleen een conglomeraat van permanente en aparte anti-terreureenheden binnen de reguliere politie zou zijn gevormd, maar deze eenheden daarenboven ook onder de zeggenschap van speciale autoriteiten zouden zijn geplaatst en verder zouden zijn toegerust met afzonderlijke, ingrijpende bevoegdheden. Dit alles neemt echter niet weg dat de Nederlandse overheid keihard is opgetreden tegen het terroristisch geweld van Molukkers, toen dit in haar ogen niet op andere wijze meer viel te keren.

Ik haast mij wel aan het vorenstaande toe te voegen dat de Nederlandse staat zich zo'n beheerste reactie ook heeft kunnen permitteren. Het terroristisch geweld waarmee de Nederlandse samenleving is geconfronteerd, werd en wordt niet gepraktiseerd door binnenlandse terreurorganisaties. En het activistisch geweld is in de voorbije jaren weliswaar toegenomen maar kan bepaald niet endemisch worden genoemd en is ogenschijnlijk ook niet hecht georganiseerd. Bovendien mag niet uit het oog worden verloren dat de toepassing van beide vormen van politiek geweld niet wordt gedragen door belangrijke delen van de bevolking.

IV. Tot besluit: lessen voor de toekomst? Lessen voor Europa?

Om al deze redenen ook is het niet verwonderlijk dat de officiële en officieuze commissies die zich in de voorbije jaren hebben gebogen over de problematiek van het politieke en politieke geweld in de Nederlandse samenleving, niet zijn gekomen met voorstellen om drastisch in te grijpen in de gangbare aanpak van terroristisch en activistisch geweld.⁷ In hun rapporten wordt veeleer aanbevolen om deze aanpak te versterken: preventie van zulk geweld door politieke discussie, door adequate verzameling en aanwending van operationele informatie en door het treffen van technische en sociale beveiligingsmaatregelen; repressie van zulk geweld binnen de bestaande bestuurlijke en wettelijke kaders en zoveel mogelijk zonder het (onnodig) gebruik van ingrijpende geweldsmiddelen. En alles wijst erop dat er in de politieke wereld ook geen ideeën leven om dat geweld anders te gaan aanpakken. Het is niettemin uitermate moeilijk om het Nederlandse beleid inzake terroristisch en activistisch geweld te evalueren in termen van doeleinden: het zoveel mogelijk beperken van zulk geweld tegen zo min mogelijk materiële en immateriële kosten. Waarom dit zo moeilijk is, spreekt welhaast voor zichzelf. Wie kan immers uitmaken in welke mate de ETA, de IRA enz. zich iets gelegen laten liggen aan dit beleid? En wie kan met enig gezag beweren

dat het feit dat in Nederland niet zo iets als de RAF, Action Directe of de CCC bestaat, of heeft bestaan, een gevolg is van het al bij al beheerste optreden van de overheid tegen activistische groepen? Niemand naar mijn mening!

Hierom ook past het naar mijn mening niet om andere landen, waar de problemen met terroristisch en activistisch geweld gewoonlijk veel ingewikkelder liggen, vanuit Nederland de les te spellen op dit punt. Waarmee ik niet wil zeggen dat het ook in die landen niet de voorkeur verdient om zulk geweld op alle terreinen zo beheerst mogelijk tegemoet te treden. Al was 't maar omdat onbeheerst optreden ertegen als een boemerang werkt.

Noten

1. J. Cuperus en R. Klijnsma. *Onderhandelen of bestormen; het beleid van de overheid inzake terroristische akties*. Groningen, Rijksuniversiteit Groningen, Polemologisch Instituut, 1980; P. Klerks. *Terreurbestrijding in Nederland, 1970-1988*. Amsterdam, Ravijn, 1989; A.P. Schmid. *Countering terrorism in The Netherlands* (nog niet gepubliceerd).
2. U. Rosenthal. *Rampen, rellen, gijzelingen; crisisbesluitvorming in Nederland*. Amsterdam, De Bataafsche Leeuw, 1984; P. van Reenen. *Overheidsgeweld; een sociologische studie van de dynamiek van het geweldsmonopolie*. Alphen aan den Rijn, Samsom Uitgeverij, 1979.
3. *Speuren bij de bespieders; politie-observatie in Nederland*. Amsterdam, 1986; B. Chorus, S. van Houcke en H. Verrijn Stuart. *De colonne eenmaal in beweging; oproerpolitie in Nederland*. Amsterdam, Pamflet, 1981.
4. Cfr. A.P. Schmid, A.J. Jongman et al. *Political terrorism; a new guide to actors, authors, concepts, data bases, theories and literature*. Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 1988.
5. Voor een algemeen overzicht, zie C. Fijnaut. *Opdat de macht een toevlucht zij? Een historische studie van het politieapparaat als een politieke instelling*. Antwerpen, Kluwer Rechts-wetenschappen, 1979.
6. Dit overzicht is gebaseerd op de gegevens die zijn vergaard door P. Klerks in zijn in noot 1 geciteerde boek.
7. *Bedrijfsleven, politie en (politiek) geweld*. 's-Gravenhage, Stichting Maatschappij en Politie - Stichting Maatschappij en Onderneming, 1988; *Geweldgebruik door de politie; rapport van de commissie bezinning op het geweldgebruik door de politie*. 's-Gravenhage, Ministerie van Justitie, 1987.